

MİMARLIK VE KENT ARAŞTIRMALARI KONFERANSI 2021 – BİLDİRİLER KİTABI

MKA '21

DAKAM

Mimarlık ve Kent Araştırmaları
Konferansı 2021
Bildiriler Kitabı

DAKAM YAYINLARI

Mimarlık ve Kent Araştırmaları Konferansı 2021 – Bildiriler Kitabı
ISBN: 978-625-7034-15-9

Editörler: Özgür Öztürk

DAKAM YAYINLARI

Ekim 2021, İstanbul

www.dakam.org

Firuzaga Mah. Boğazkesen Cad., No:76/8, 34425, Beyoğlu, İstanbul

Tasarım: D/GD (DAKAM Grafik Tasarım)

Baskı: Metin Copy Plus, Mollafenari Mah., Türkocağı Cad. 3/1, Mahmutpaşa/İstanbul, Türkiye

İÇİNDEKİLER

KERPIÇ MİMARİYE DÖNÜŞ

BİLGE IŞIK, YILDIZ AKSOY 8

KIRSAL ALANLARIN KORUNMASINDA “YER”İN ÖNEMİ: AKSEKİ BELENALAN VE GÜZELSU KIRSAL YERLEŞİMLERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR ARAŞTIRMA

ESİN BÖLÜKBAŞ DAYI, SELİN AKDEĞİRMEN ERCAN, A. ESİN KULELİ, AYŞE SAĞSÖZ 17

KENT PLANLAMA SORUNU OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: KATILIMCI PLANLAMA YÖNTEMLERİ

NERGİS MENEMENLİ GÖKÇEN , BANU TOMRUK 28

KENTSEL İKLİMİN MODELLENMESİ

MÜGE ÜNAL ÇİLEK 38

KONUT YENİDEN ÜRETİMİNDE KULLANICI DEVAMLILIĞI İÇİN YEREL ÖZELLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ; BURSA HÜRRİYET MAHALLESİ ÖRNEĞİ

SİBEL ERSOY, NİLÜFER TAŞ, MURAT TAŞ 39

KENT MORFOLOJİSİNİN KENT İKLİMİNE ETKİSİ: ADANA KENTİ ÖRNEĞİ

MÜGE ÜNAL ÇİLEK 40

KENTSEL PLANLAMA VE HALK SAĞLIĞI İLİŞKİSİNİN TARİHSEL BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

BENGİ NAR, ÖZLEM KANDEMİR 51

BİR ŞİRKET KENTİ MODELİ: ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI VE DEVLET DEMİR YOLLARI YERLEŞKELERİNİN KENT VE KENTLİ İLE ETKİLEŞİMİNİN ZAMANSAL OLARAK TARTIŞILMASI

BERNA ÜSTÜN, MERVE KAYA, MERVE ARTKAN 60

**KENTSEL KAMUSAL AKIŞKANLIKLAR: KONUT ALANLARINDA MELEZ PROGRAM
ÖNERİLERİNİN GÜNDELİK YAŞAMA KATKISI ÜZERİNE BİR STÜDYO ÇALIŞMASI**

MERVE KAYA, BERNA ÜSTÜN, MERVE ARTKAN 73

**KENTSEL MEKANLARDAKİ MANZARA ALGISININ, İSTANBUL’UN ‘INSTAGRAMLANASI
MEKAN’ ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

HAKAN ERDİN, EBRU ERBAŞ GÜRLER 74

İZNİK KIRSALINDAKİ KIRSAL TURİZM POTANSİYELLERİNİN İNCELENMESİ

BURCU SOYKÖK, MURAT TAŞ 84

KAPİTALİST MEKAN ÜRETİMİNDE MİMARIN TANIMI

PELİN ÇETKEN, BELKIS ULUOĞLU 91

İRAN'DA YAPI ÜRETİMİNİN GELİŞİMİ

NEGAR JAVADİ, MURAT TAŞ 102

**ALAN ÇALIŞMASININ TARİHİ ÇEVRE KORUMA BİLİNCİNİN GELİŞTİRİLMESİNE ETKİSİ:
MİMARLIK LİSANS ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

SELİN AKDEĞİRMEN ERCAN, ESİN BÖLÜKBAŞ DAYI, A. ESİN KULELİ, AYŞE SAĞSÖZ 117

MEKAN TASARIMINDA ANA FİKRİN AÇIK / GİZLİ İFADESİ

KEMAL SAKARYA 129

MEKÂNI BİR İLETİŞİM NESNESİ OLARAK OKUMAK

GÖZDE ALTIPARMAKOĞLU SAKARYA 130

MUDURNU GELENEKSEL TİCARET MERKEZİ “ARASTA” VE KORUMA SORUNLARI

ŞEYDA ARSLAN ERCAN, DENİZ ÖZTÜRK, BİLGEHAN KARADENİZ, SELİN UĞUR AKÇURA, NİNA
TCHERNEGA, GAYE ÇETİNKAYA, YILDIZ SALMAN, GÜLSÜN TANYELİ, YEGÂN KÂHYA SAYAR 131

**TECHNE İLE ÜRETİLEN İLKE MİMARİ YERLEŞİMLERDE MEKÂNSAL İLİŞKİ VE İÇERİKLERİN
ANALİZİ**

MERVE ARTKAN, BERNA ÜSTÜN, MERVE KAYA 147

AKSARAY İL MERKEZİNDE YER ALAN 14.-20. YÜZYIL ARASI CAMİLER ÜZERİNE TİPOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

UHDE İÇLİ, GÜLŞEN DİŞLİ 158

PANDEMİ SIRASINDA ORTAYA ÇIKAN İHTİYAÇLAR IŞIĞINDA GELENEKSEL TÜRK EVİ ÖZELLİKLERİNİ İNCELEMEK

S. FEYZA ERGÜN 173

ÇANKIRI İMARET CAMİİ VE MEDRESESİ RESTORASYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

FİLİZ KARAKUŞ 174

KENT AĞLARI İÇERİSİNDE ARA MEKÂN OLARAK TÜRK ÇAY BAHÇELERİ

DİLEK ŞAHİN, EMRE DEMİREL 188

İŞLEVİN ÇOK BOYUTLU YAPISI VE BİÇİME YANSIMALARI

DİLEK YASAR, GAMZE KAYMAK-HEINZ 189

24 OCAK 2020 MW 6.8 ELAZIĞ-SİVRİCE DEPREMİ ÖNCESİ B-DEĞERLERİNİN ANALİZİ

FAHRİYE AKAR 199

KIRSAL ALANLARIN KORUNMASINDA “YER”İN ÖNEMİ: AKSEKİ BELENALAN VE GÜZELSU KIRSAL YERLEŞİMLERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR ARAŞTIRMA

ESİN BÖLÜKBAŞ DAYI, SELİN AKDEĞİRMEN ERCAN, A. ESİN KULELİ, AYŞE SAĞSÖZ

Öğr. Gör. Dr. Esin BÖLÜKBAŞ DAYI, Arş. Gör. Selin AKDEĞİRMEN ERCAN, Doç. Dr. A. Esin KULELİ,
Prof. Dr. Ayşe SAĞSÖZ

Antalya Bilim Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

ÖZET

Tarihi çevrelerin korunması konusunda en temel prensiplerden biri, geliştirilecek müdahale önerilerinde yerleşimlerin özgün karakterlerini ön planda tutan bir anlayışın benimsenmesidir. Bu temel prensip sadece kentsel alanları değil, aynı zamanda yerel mimari mirası barındıran kırsal yerleşimlerde yürütülen koruma çalışmalarını da kapsamaktadır. Tarihi çevrelerin korunması için zorunlu olan bütüncül koruma ilkeleri, kırsal yerleşimlerde özellikle kültürel peyzaj değerlerinin sürdürülebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Araştırma kapsamında, Antalya Akseki havzasında yer alan Belenalan ve Güzelsu kırsal yerleşimlerindeki evlerin özgün mimari değerlerinin tespiti ve kültürel peyzaj değerleriyle birlikte korunması sorunu üzerine odaklanılmıştır. Bu yerleşimler Antalya Bilim Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü’nde yürütülmekte olan “Tarihi Yapıların Belgelenmesi ve Analizi” ve devamında verilen “Koruma ve Restorasyon Projesi” derslerinde de çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Aynı bölgede yer alan bu iki yerleşimin özellikleri incelendiğinde, gerek coğrafi konumları ve çevre bağlantıları, gerekse geçmişleri boyunca yerleşimleri şekillendiren sosyal, ekonomik ve fiziksel etkenler nedeniyle birbirlerinden farklı ve ünik özellikler taşıdıkları görülmektedir. Söz konusu iki yerleşimde plan tipolojilerinden kullanılan yapım sistemine, malzemeden süsleme elemanlarına kadar görülen farklılıklar, aynı havzada yer alan ve “dügümlü evler” tanımıyla benzer oldukları varsayılan bu iki yerleşim için ortak bir kırsal kimlik değeri belirlenmesinin ve bu doğrultuda koruma önerilerinin geliştirilmesinin doğru olmadığını, yerleşimlerin kendine özgü karakteristiklerini göz önüne alan bir yaklaşımın uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Her iki yerleşimdeki mevcut yapıların onarımı esnasında ve/veya yeni yapılarda kimi zaman tarihselci bir yaklaşım ile “taklit” olarak değerlendirilebilecek uygulamaların gerçekleştirildiği, kimi zaman da çevreden ve bağlamdan tamamiyle kopuk olan, kentlerdeki imar koşullarına uygun olarak geliştirilen ve ağırlıklı olarak betonarme niteliğinde yapıların inşa edildiği görülmektedir. Bu durum yerleşimin özgün karakterini olumsuz etkileyen bu tür uygulamaların “yer”e ait nitelik taşımadığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Sorunun nedenlerinden biri kırsal yerleşimlerin birbirine benzer olduğu yanılgısı olduğu kadar, kentlerde “çağdaş” olarak tanımlanan uygulamaların yere ve bağlama göre yorumlanmadan kırsal yerleşimlerde de uygulanması olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada incelenen Belenalan ve Güzelsu yerleşimlerinin coğrafi olarak birbirine yakın olsa da, kendilerine ait karakteristik özellikler taşıdıkları, benzerliklerinin yanı sıra farklılıklarıyla da tanımlanmalarının gerektiği ve bu bağlamda yere özel koruma önerilerinin geliştirilmesinin kırsal yerleşimlerin sürekliliği açısından kaçınılmaz olduğu görüşünü desteklemektedir. Koruma ve yeni yapı uygulamalarında genellemelerden uzak, yerleşimin kendi dinamiklerini esas alan çağdaş yaklaşımların benimsenmesi tavrının, kırsal ve kentsel tarihi çevrelerin korunması ve yaşatılması çalışmalarında büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Bu bağlamda yapılan araştırmada, Belenalan ve Güzelsu yerleşimlerinde gerçekleştirilen koruma ve çağdaş yapı uygulamalarında izlenen genel yaklaşım incelenmiştir. Uygulamaların bu alanlara olumlu/ olumsuz etkilerinin arazi çalışmalarından, arşiv ve literatür araştırmalarından gelen bilgilerden yararlanarak tespit edilmesi ve

ulaşılan sonuçlar aracılığıyla koruma kararlarında bölgesel ölçekteki değerlendirmelerin yanı sıra yerleşim ölçeğindeki 'yer'e özgü değerlendirmelerin yapılmasının öneminin karşılaştırmalı olarak ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kırsal alan, koruma, kültürel peyzaj, düğmeli evler, tarihi çevre

1. GİRİŞ

Tarihte ilk yerleşim örneklerinin kırsal alanlarda biçimlendiği görülür. Kentlerin ortaya çıkışı ile ticaret köyden kente kaymış, üretimin gerçekleştirildiği köyler, kentlerin diğer fonksiyonlarının yaşatılmasını sağlayan temel birimler haline gelmiştir (Berkay, 2009). Ancak bu durum kırsal alanların önemini yitirmesine neden olmamış, aksine yüklediği işlev ile bu alanlara vazgeçilmez bir nitelik kazandırmıştır. Kentsel yerleşimler gibi planlı olarak gelişmeyen, fiziksel ve sosyal etmenlere göre şekillenerek doğal bir büyüme süreciyle oluşan kırsal yerleşimler sahip oldukları iç tutarlılık ve çevreleriyle kurdukları güçlü ilişkilerle kendilerine özgü sistemler geliştirmiştir (Akgün vd., 2018).

Kentler gibi hızlı ve büyük değişimler yaşamayan kırsal alanlarda kültürel miras öğeleri varlığını büyük ölçüde devam ettirmekte, oluştukları dönemlere ilişkin bilgi vermektedir. Ancak gelişen teknoloji ve çağdaş yaşam koşullarına uyum sağlama çabası gelişmiş ülkelerde kırsal mirasın değişen koşullara uyum sağlayarak varlığını sürdürmesine katkı sağlarken, az gelişmiş ülkelerde kırsal bölgelerin hem fiziksel, hem de ekonomik açıdan çağın gerisinde kaldıkları da gözlemlenmektedir (Eminağaoğlu, 2004).

Anadolu, farklı bölgelerinde farklı koşullar altında oluşan yerleşim alanlarıyla, kırsal miras konusunda da oldukça zengin bir coğrafyadır. Yerel ihtiyaçlar doğrultusunda, kırsal bölgelerde yaşayan halk tarafından, yerel yapım teknikleri ile çevresinde bulunan malzeme imkanları kullanılarak inşa edilmiş mimarlık ürünleri **kırsal mimarlık**, **yöresel mimarlık** olarak tanımlanmaktadır (Hasol 1998).

Doğal çevre, topoğrafik yapı, iklim gibi değişen koşullar, yerleşimlerin kendine özgü niteliklere sahip olmasına yol açmıştır. Doğal verilerin yapılarda kullanılan malzemelerin seçiminden yapım tekniğine kadar her süreçte belirleyici rol oynadığı anlaşılmaktadır. Yapıların ölçekleri, konumlanmaları, malzeme seçimleri doğa ile uyumlu olup, bu uyum kültürel peyzaj değerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca bulundukları dönemin toplumsal değerlerini yansıtmaları bakımından da kültürel miras niteliği taşımaktadırlar. Birbirleriyle ve doğa ile olan uyumlarıyla “yer”e özgü mimari nitelikler sergileyen kırsal yerleşimler dokuları, mimarisi, sokakları, meydanları, ortak alanlarıyla kendi içinde bir bütün teşkil etmektedir. Yapıların mekan organizasyonu, sokakların ve kamusal alanların oluşma biçimi toplumun sosyal yapısı hakkında ipuçları verirken, yerleşimin özgün mekansal kimliğinde de belirleyici rol oynamaktadır. Kamusal alanların oluşumunda da konut yapılarında olduğu gibi, geleneksel ve yerel mimarlık teknikleri kullanılmakta, yerleşimi oluşturan tüm yapılar ölçekleri, birbirlerine olan mesafeleri, sokak ile olan ilişkileri ve kullanım biçimleriyle bu alanların doğal ve yapıli çevreyle ve toplumsal yaşam biçimiyle uyumunu göstermektedir. Tarım, hayvancılık ve üretime dayanan ekonomik faaliyetler mekan organizasyonunun temelini oluştururken, kültür, gelenek, yaşam biçimi, mahremiyet, sosyal ilişki gibi faktörler de bu organizasyonun önemli parçaları olmaktadır.

İletişim olanaklarının arttığı 1950’li yıllardan bu yana, kentsel alanların sahip oldukları sosyal, kültürel, ekonomik olanaklar kırsal bölgelerde yaşayanlar tarafından takip edilmekte ve yaşam beklentilerinde dönüşüme yol açmaktadır. Tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla, kırsal bölgelerde iş gücü ihtiyacının azaldığı, eğitim ihtiyaçlarının tam olarak karşılanamaması ve kentlerde iş ve eğitim potansiyelinin yüksek olması gibi sebeplerle kırsal bölgelerde yaşayan genç nüfusun büyük bölümünün kentlere göç ettiği bilinmektedir. Bu durum kırsal üretim faaliyetlerinin azalmasına ve dolayısıyla mekan kullanım biçimlerinin dönüşmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, iletişim ve ulaşım araçları yoluyla takip edilmesi ve ulaşılması kolaylaşan yapı teknolojilerinin konfor koşullarını artıracığı beklentisiyle kırsal yapılarda da kontrolsüzce kullanılmaya başlaması kırsal bölgelerdeki dönüşümü hızlandırmaktadır. Kırsal bölgelerin kentler ile birbirini tamamlayan ve temelinde üretim olan özellikleri yitirilmekte ve kentlerde olduğu gibi birbirine benzeyen ve “yer” ile ilişki kuramayan uygulamalar yaygınlaşmaktadır. Tüm bu faktörler dikkate alınarak, kırsal alanların kent ile ilişkisinin doğru ve sağlıklı biçimde kurulması, kent ve kırsalın birbirini tamamlayan öğeler olarak görülmesi, kırsal politikaların bu doğrultuda geliştirilmesi gerekmektedir.

Hızlı ve yaygın kentleşmenin yansımaları kırsal alanların mekansal kullanımlarını ve yaşam biçimlerini etkilese de, doğaya ve geçmişe duyulan özlem son yıllarda kırsal alanlara olan ilgiyi artırmaya başlamıştır. Ekoloji, sürdürülebilirlik, organik tarım, permakültür gibi kavramlar sıkça tartışılır ve araştırılır duruma gelmiştir. 1950’lerden sonra doğadan ve köyden uzaklaşan insan, bugün yeniden doğa ile buluşmanın yollarını aramaktadır. Kalıcı yerleşme boyutunda olmasa da, kırsal alanlara gününbirlik veya kısa süreli ziyaretlerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Böylece hem doğa, hem de kültür turizmi ile yeni bir ekonomi kaynağı oluşmaktadır (Bölükbaş Dayı, 2011).

Kırsal yerleşimlerin “kültürel-doğal miras” olarak korunması gerektiği düşüncesi ise yirminci yüzyılda kabul görmeye başlamış ve bu tarihten sonra koruma alanındaki tüzük ve belgelerde yer bulmuştur. 1964 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü’nün 1. Maddesi’nde; tarihi anıt kavramının, mimari eserler ile birlikte belirli bir uygarlığın,

önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ve kırsal yerleşmeleri kapsadığı belirtilmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kırsal Mimari Mirasa İlişkin 881 (1979) No'lu Tavsiye Kararı ile kırsal alanlar, üzerinde şekillendiği doğal ve yapı çevre ve bu alanlarda bulunan mimari üretimler, yere ait özgün değer taşıdıkları kabulü ile korunması gerekli bir değer olarak görülmektedir. 1975 yılında yayınlanan Avrupa Mimari Miras Tüzüğü ve Amsterdam Bildirgesi'nde ise tarihi ve kültürel özelliği olan kentler, bina grupları, köylerin ve kırsal dokuların miras kapsamında olduğu belirtilerek, bu alanların "bütünleşik koruma" yaklaşımı kapsamında ele alınmasına karar verilmiştir. 2013 yılında ICOMOS tarafından hazırlanan 'Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde kırsal sit "Yerleşim düzeni, yapım tekniği ve tasarımıyla yerelin ürünü olan yapıların, yol, meydan, tarım alanı vb. öğelerle birleşerek oluşturduğu, korunacak değerler taşıyan kırsal alanlar" olarak, geleneksel mimari miras ise "Teknoloji ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle hızla çeşitliliğini yitiren dünyada, yöreye özgü malzeme ve tekniklerle, yöresel yapım geleneklerini, yerel kimliği yansıtan geleneksel yapı, yapı grupları ve yerleşmelerdir." şeklinde tanımlanmıştır. 1992 yılında UNESCO'nun Dünya Mirası Sözleşmesi'ne "kültürel peyzaj" tanımı eklenerek, bu tür alanlardan 'doğa ve insanın ortak eserleri' olarak bahsedilmiştir. Kırsal peyzajlar, kültürel peyzaj alanı sınıflandırmasındaki 'gelişimi devam eden, organik olarak gelişmiş kültürel peyzaj alanları' kategorisine girmektedir. Bu doğrultuda 2017 yılında ICOMOS-IFLA tarafından 'Kırsal Peyzaj Mirasına Yönelik İlkeler' adlı belge yayınlanmış ve kırsal peyzaj ve kırsal peyzaj mirası tanımları yapılmıştır.¹ Kırsal peyzajlar kısaca, gıda ve/veya hammadde gibi yenilenebilir doğal kaynakların üretildiği, insan-doğa etkileşimi ile oluşan karasal ya da sulak alanlar olarak tanımlanmaktadır. Kırsal peyzaj mirası ise alana özgü somut ve somut olmayan değerlerin ifadesi olarak tariflenmektedir. Kırsal peyzajlar, geçmişte ve günümüzde, bu alanları oluşturan, kullanan ve dönüştüren sosyal yapıların, işlevsel, ekonomik, üretimsel ve kültürel organizasyonun fiziksel varlıklarının ifadeleridir. Bu alanlar tüm öğeleriyle kırsal yerleşimler ve onu oluşturan doğal alanların bütünü olarak tanımlanabilir.

Antalya'da yer alan ve il merkezinin kuzeydoğusunda bulunan Akseki ve İbradı İlçeleri, doğal özellikleri, kültürel yapısı ve yerleşimlerdeki mimari süreklilik göz önüne alınarak Akseki-İbradı Havzası olarak tanımlanmakta ve özgün kültürel peyzaj değerleriyle bilinmektedir. Bölge, sahip olduğu arkeolojik, kültürel ve doğal değerlerle çok katmanlı bir kimliğe sahiptir. Bölgedeki geleneksel mimari, toplumsal yaşam biçiminin, bölgenin fiziksel özellikleri ve yerel malzemeleri ile harmanlanmasıyla ortaya çıkmıştır ve "dügümel evler" olarak bilinmektedir. Bölgeye özgü olduğu bilinen bu yapım tekniğine sadece Akseki ve İbradı ilçeleri ve bu ilçelere bağlı köylerde değil, Gündoğmuş ve Manavgat'ın bölgeye sınır veren yerleşimlerinde de rastlanmaktadır. Fiziksel çevre koşullarının etkisiyle havzanın çevresinden bir miktar izole olması ve farklı nitelikte yapı malzemelerinin bölgeye erişiminin kısıtlılığı, bu yerleşimlerin kırsal mimari niteliğinin kısmen devam etmesine katkı sağlamış olmalıdır (Kuleli, Akdeğirmen, 2019). Kırsal mimari miras niteliği taşıyan bu yerleşimlerde özgün yapım tekniği ile inşa edilmiş bir çok yapı halen kullanılmaktadır. Ancak, yerleşimlerin niteliğine ve bütünlüğüne zarar veren yeni yapılar ve tarihi yapılarda gerçekleştirilen uyumsuz uygulamalar da son yıllarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

2. AKSEKİ- İBRADI HAVZASI GENEL YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

Antalya kent merkezinin kuzeydoğusunda yer alan Akseki- İbradı havzası sahip olduğu doğal ve kültürel miras değerleriyle Anadolu'nun özgün yerleşimlerinden biridir. Yüksek konumu sebebiyle iklimsel olarak bulunduğu Akdeniz bölgesinden farklılık göstermekte, kuzeyin karasal iklimi ile güneyin Akdeniz iklimi arasında bir geçiş alanı oluşturmaktadır (Hadimli, 2008).

Bölgenin tarihi boyunca bölgenin kervan ticaret yolu üzerinde bulunduğu ve ekonomisinin büyük ölçüde ticarete dayalı olduğu bilinmektedir (Eravşar, 2015). Akseki-Sarıhacılar-Belenalan yerleşimlerini birbirine bağlayan 'Tarihi Kervan Yolu' olarak adlandırılan taş döşemeli yolların Osmanlı Dönemi'nde, Akseki ve çevre köylerin bağlantısını sağlamak amacı ile yapıldığı düşünülmektedir. Kervan Yolu'nun Akseki-Sarıhacılar arasındaki bölümü Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 17.11.2009 tarihli 3590 sayılı karar, Sarıhacılar-Belenalan arasındaki bölümü ise 26.04.2016 tarihli 4881 sayılı kurul kararı ile tescillenmiştir.

Havzada yer alan yapılar coğrafi ve iklimsel koşullara bağlı olarak, yöresel malzemelerin kullanıldığı ve yöreye özdeşleşmiş "dügümel ev" yapım sistemi ile inşa edilmiştir. Bu sistemin kullanıldığı yapılar sadece Akseki-İbradı havzası ile sınırlı değildir, benzer yapılar Gündoğmuş ve Manavgat'ın bölgeye yakın olan yerleşimlerinde de görülmektedir. Fiziksel çevre koşullarının etkisiyle, bölgenin taşıdığı mimari özellikler yoğun bir bozulmaya maruz kalmamış ve büyük ölçüde günümüze kadar gelebilmiştir. Bölgenin topografik yapısı ve ekilebilir alanların sınırlı

¹ ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü 2019 Etkinlikleri kapsamında Eskişehir'de düzenlenen 'Kırsal Mimari Miras Sempozyumu' Bildiri özetlerinde yer alan ve Zeynep Ahunbay tarafından yapılan metin çevirisinde bildirinin başlığı, 'Kırsal Peyzaj Kültür Mirası ile İlgili ICOMOS-IFLA İlkeleri' olarak yer almaktadır.

olması, tarımsal kullanım amacıyla teras düzenlemelerini gerekli kılmıştır ve bu teraslar havzanın özgün kültürel peyzaj değeri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Antalya Bilim Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü müfredatında yer alan “Tarihi Yapıların Belgelenmesi ve Analizi” ile “Koruma ve Restorasyon Projesi” derslerinde çalışma alanı olarak seçilen bölgeye öğrencilerle birlikte 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim-öğretim dönemlerinde ziyaretler gerçekleştirilerek, Akseki, İbradı, Ormana, Sarıhacılar, Belenalan, Büyükkalan ve Güzelsu yerleşmeleri incelenmiştir. Bu çalışmalarda öğrencilerin evrensel açıdan önem taşıdığı düşünülen havzadaki doğal ve kültürel peyzajı tanımaları, bölgenin özgün yapım sistemini öğrenmeleri ve belgeleme ve koruma çalışmalarının gerekliliğini ve önemini anlamaları amaçlanmıştır. Bölgenin coğrafi, kültürel ve mimari özelliklerinin incelenmesinin ardından, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Belenalan yerleşiminde seçilen dört, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında ise Güzelsu yerleşiminde seçilen dokuz yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri öğrenciler tarafından hazırlanmıştır. Tek yapı ölçeğinden başlayarak, tarihi çevreye uzanan koruma bilincinin önemi ve kırsal alanlardaki koruma çalışmalarının ilkeleri, alan çalışmalarını destekleyen konferanslarla öğrencilere aktarılmıştır.

Şekil 1.- Şekil 2.- Şekil 3. Antalya Bilim Üniversitesi Mimarlık Bölümü akademisyen ve öğrencileri tarafından 2018- 2020 yılları arasında Belenalan ve Güzelsu yerleşimlerinde gerçekleştirilen alan çalışmaları.

3. BELENALAN KIRSAL YERLEŞİMİ

3.1. Belenalan Kırsal Yerleşim Dokusu ve Mimari Özellikleri

Akseki ilçe merkezine 8 km mesafede yer alan Belenalan kırsal yerleşimi, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 22.11.2011 tarih ve 166 sayılı kararıyla ‘Kentsel Sit Alanı’ olarak belirlenmiştir. Aynı karar ile köy sınırları içinde kalan 41 adet sivil mimarlık örneği, 1 adet idari yapı, 1 adet dinsel yapı, 7 adet anıt ve abide korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (Kuleli, Akdeğirmen,2019). Havzanın özgün yapım tekniği

olan düğmeli yapım sistemi ile inşa edilen yapılardan oluşan Belenalan Köyü'nde yapıların büyük bölümü özgün özelliklerini korumaktadır.

Topoğrafyaya uyum sağlayarak gelişen köy yerleşiminde yollar eğime paralel, yapılar ise bahçe içinde ve ayrık nizamda inşa edilmiştir. Bahçeler kuru duvar tekniğiyle örülen duvarlar ile sınırlandırılmıştır. Belenalan Köyü sokaklarının özgün kaplamasının taş olduğu bilinmektedir ancak günümüzde bu yolların bir kısmının toprak veya asfalt ile değiştirildiği gözlemlenmiştir. Eğimli bir topoğrafyaya sahip olması nedeniyle, yapılarda kot farklılıkları oluşmuş, yapılar eğime oturtularak yerle ilişkileri kurulmuştur.

Bölgede tarıma elverişli alanların kısıtlı olması sebebiyle, Belenalan Köyü'ndeki başlıca ekonomik faaliyetin hayvancılık olduğu bilinmektedir (Hadimli, 2008). Kırsal mimarinin işlevi ön planda tutarak, yaşayanların üretim ve yaşam biçimlerine göre şekillenen mekansal kurgusu Belenalan Köyü'nde de görülmektedir. Konutların zemin katları hayvancılık faaliyetleri için ayrılmış, samanlık, ahır gibi birimler bu katta çözülmüştür.

Genellikle iki katlı ve dış sofalı plan tipine sahip Belenalan konutlarında birinci katta yer alan odalar ve bölgede "ayazlık" olarak adlandırılan balkon sofaya açılmaktadır. Belenalan Köyü'nde basit dış sofalı konut tipolojisi yaygındır ancak dış sofanın diğer cephe ile ilişkilendiği eyvanlı dış sofalı konut tipolojisinde de örnekler bulunmaktadır.

Şekil 4. Belenalan Köyü geleneksel konut örneği (2017)

Bölgede kolaylıkla ulaşılabilen moloz taş ve ahşap ile geliştirilen kuru taş duvarlı yapım tekniği bölgenin ünik bir özelliği olarak bu bölge içindeki bir çok yerleşimde karşımıza çıkmaktadır. Belenalan Köyü'nde de geleneksel düğmeli yapım sisteminin yanı sıra, derz dolgusunda kireç harç ve kiremit kırıklarının kullanıldığı duvar örgüsüne sahip tarihi yapılar da bulunmaktadır.

3.2. Belenalan Kırsal Yerleşiminin Koruma Sorunları

Belenalan Köyü geleneksel dokusunu yerleşim ölçeğinde büyük ölçüde koruyarak günümüze ulaşmıştır. Ancak ekonomik geçim kaynaklarının sınırlı olması, Türkiye'de bir çok kırsal yerleşimde olduğu gibi, Belenalan Köyü'nde de nüfusun azalmasına sebep olmuştur. Bu nedenle birçok yapı boş ve bakımsız kalarak yıkım tehlikesi ile karşıya kalmaktadır. Diğer taraftan, halen köyde yaşamlarına devam eden yaşlı nüfus yaşadıkları yapılarda zaman bağlı gelişen yıpranma ve bozulmaları doku ile bütünleşmeyen malzeme ve tekniklerle onarma yoluna gitmektedir. Çimento, beton gibi malzemelerin tercih edildiği onarım faaliyetlerinde, kuru taş duvar yerine derzli ve sıvalı duvar örgülerinin kullanılmaya başlandığı gözlemlenmiştir.

Şekil 5. Belenalan Köyü geleneksel yerleşim dokusu (2017)

Belenalan Köyü ağırlıklı olarak konut yapılarından oluşan ve cami, okul, sarnıç gibi sınırlı sayıda ortak kullanım yapısına sahip bir yerleşimdir. Nüfus ve buna bağlı olarak fonksiyon çeşitliliği az olsa da, yapıların tümü geleneksel yöntemlerle inşa edilmiştir. Mimari doku bütünlüğünü büyük ölçüde korumakla birlikte, yapısal ölçekte kullanıcıların müdahaleleri sebebiyle bozulmalar ve kullanım dışında kalmaları sebebiyle de yapılarda yıkımlar meydana gelmektedir.

Şekil 6. Belenalan Köyü'nde kullanım dışında kalarak yıkılmaya başlamış geleneksel yapı örneği (2018)

4. GÜZELSU KIRSAL YERLEŞİMİ

4.1. Güzelsu Kırsal Yerleşim Dokusu ve Mimari Özellikleri

Akseki ilçe merkezinin 32 km güneydoğusunda yer alan Güzelsu yerleşimi, Otluk Dağı eteklerinde konumlanmaktadır. Günümüzde mahalle olarak Akseki ilçesine bağlı olan Güzelsu, geçmişte idari olarak bucak statüsünde bulunduğu için çevresinde yer alan bir çok kırsal yerleşmeye göre hem sosyal donatı alanları olarak, hem de yerleşim ölçeği olarak gelişmiş durumdadır. Yerleşim, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 31.10.2019 tarihinde 9965 numaralı karar ile kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenen yapılar içinde konutların yanı sıra, değirmen camii, dükkan, medrese, minare, çeşme gibi yapılar da bulunmaktadır (Ercivan,2020).

Güzelsu, dağlık bir coğrafyada bulunduğu için bölgedeki diğer yerleşimler gibi, tarımsal alanı kısıtlı olan ve ekonomisi hayvancılık ve ticarete dayanan bir yerleşimdir. Güzelsu'nun özgün bir özelliği ise yerleşimin

ekonomisinde rol oynayan zanaatçılığın gelişmiş olmasıdır. Yerleşimin geçmişte kunduracılık, kalaycılık, demircilik, semercilik gibi bir çok zanaat alanında faaliyet gösterdiği bilinmektedir (Ercivan,2020).

Şekil 7. Güzelsu geleneksel yerleşim dokusu (2020)

Güzelsu yerleşiminde geleneksel yapılar topoğrafyaya uygun ve birbirinin manzarasını kapatmayacak şekilde konumlandırılmıştır. Konutlar eğimli alanlarda inşa edilmiş, kısıtlı düz alanlar ise tarımsal faaliyetleri için kullanılmıştır. Yerleşimi çevreleyen ve kültürel peyzajın çok önemli bir ögesi olan teraslar tarımsal faaliyetler için düzenlenmiş olup, bölgede seki olarak adlandırılmaktadır.

Genellikle tek veya iki kattan oluşan konut yapıları çoğunlukla ayırık nizamda planlanmış ve girişleri kimi zaman bahçeden, kimi zaman da doğrudan sokağa bakan cepheden verilmiştir. Bölgedeki geleneksel yapım tekniği olan düğmeli yapım sistemi ile inşa edilen konutlar çoğunlukla iç sofalı plan şemasına sahiptir. İki tarafında odaların yer aldığı sofanın bir ucu çardak olarak adlandırılan terasa, diğer ucu ise genellikle ıslak hacimlere açılmaktadır. Konutların iç duvarlarında kuru duvar üzerinde sıva kullanılırken, odaları ahşap bölücü duvarlar ayırmaktadır.

Geleneksel konutların biçimlenmesinde kullanıcıların yaşam biçimi ve özellikle geçim kaynakları belirleyici olmaktadır. Güzelsu konutlarında da zemin katın zanaat ve hayvancılık fonksiyonlarına ayrıldığı, üst katın ise gündelik hayatın devam ettiği mekanlardan oluştuğu görülmektedir. Zanaatçılık faaliyetlerinin yürütüldüğü işlikler genellikle konuttan bağımsız ve doğrudan dışarıya açılan bir girişe sahiptir. Güzelsu'da konutlardan bağımsız inşa edilmiş samanlık yapılarında da geleneksel kuru duvar yapım tekniği kullanılmıştır.

4.2. Güzelsu Kırsal Yerleşimi Koruma Sorunları

2019 yılında kentsel sit alanı ilan edilen Güzelsu yerleşimi ayrıca arkeolojik sit statüsüne de sahiptir. Yerleşim içinde ve çevresinde sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel değerlerle bir bütün olarak korunmaya değer özellikler barındırmakta, sahip olduğu kültürel peyzaj değerleri yerleşime özgün bir nitelik kazandırmaktadır. Yerleşimin ayrıca özellikle zanaat alanında somut olmayan kültürel miras değerlerini de barındırdığı gözlemlenmektedir.

Güzelsu yerleşiminin sahip olduğu geleneksel dokuda tahribata sebep olan en önemli etkenin son yıllarda sayıları hızla artmakta olan niteliksiz betonarme yapılar olduğu görülmektedir. Hem kullanılan malzeme, hem de ölçek açısından doku ile uyumlu olmayan yeni yapıların inşa edilmesi, yerleşimin mimari karakterini olumsuz yönde etkilemektedir. Benzer bir yaklaşım sokak kaplamalarında da görülmekte, geleneksel döşemeler yerini asfalt, kilit taşı gibi uygulamalara bırakmaktadır.

Şekil 8. Güzelsu yerleşiminde dokuyla uyumsuz yeni yapılar (2020)

Kırsal yerleşimlerin bir çoğunda görülen bir diğer koruma problemi ise göç nedeniyle konutların terk edilmesi ve bakımsızlık sebebiyle geleneksel yapıların kısmen veya tamamen yıkılmasıdır. Güzelsu yerleşiminde de kullanımı devam etmeyen yapılarda yaşanan bozulmalar hem doku ölçeğinde, hem de yapı ölçeğinde önemli kayıplara yol açmaktadır.

Şekil 9. Güzelsu geleneksel yerleşiminde terk edilmiş geleneksel yapı ve arkasında çağdaş malzeme kullanılarak inşa edilmiş yeni yapı örneği (2020)

Geleneksel yapılarda kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda yapılan plansız ve uyumsuz müdahaleler de yapı ölçeğindeki koruma sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanımı devam eden yapılarda zamana ve hava koşullarına bağlı olarak gelişen bozulmaların kullanıcılar tarafından özgün yapı malzeme ve yapım tekniğine uygun olmayan yöntemlerle onarılmaya çalışılması yapıların bütünlüğüne zarar vermektedir. Yapılarda çimento esaslı malzemeler, pvc doğramalar gibi yapı malzemeleri, yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca

ihtiyaçlar doğrultusunda geleneksel yapılara eklenen hacimler veya odaların ıslak hacime dönüştürülmesi gibi uygulamalar, yapıların hem plan, hem de cephelerinin özgünlüğünü bozmaktadır.

Şekil 10. Güzelsu geleneksel yerleşiminde uyumsuz malzeme ve ek yapı ile değişime uğramış geleneksel yapı (2019)

5. SONUÇ

Geleneksel- yöresel çevrelerin kaybı, tarihi süreçte oluşan yerel kültürün yitirilmesi anlamına gelmektedir. Göç sebebiyle boşalan kırsal alanlarda konutların bir çoğu bakımsız kalmakta, ardından da yıkılarak yok olmaktadır. Köyde yaşamaya devam eden ve büyük bölümü yaşlı nüfustan oluşan kullanıcıların yaşamlarını sürdürdüğü konutlarda ise gelişen ve değişen ihtiyaçlara yönelik uyumsuz eklemeler ve değişiklikler yapıldığı bilinmektedir. Kırsal alanlara ilişkin doğru ve yeterli koruma, bu alanların kullanıcıları ile ve çevresindeki diğer kırsal-kentsel yerleşimlerle bir bütün olarak ele almak ve çağdaş yaşama uygun hale getirmekle mümkün olabilecektir (Bölükbaş Dayı, 2011).

Kırsal mimarinin tanımlanmasında kullanılan en yaygın kavramlar yerellik, doğallık ve işlevselliştir. Bu kavramlar, kırsal yerleşimlerin bulundukları “yer” ile kurdukları ilişkiler aracılığıyla kazandıkları özgün karakterlerinde de belirleyicidir. Ancak kırsal mimari mirasın korunması konusunda geliştirilen stratejilerde sıklıkla genellemeler yapılmakta, korunması gereken kültür varlıklarının yapı ölçeğinde ve doku bütününde özgünlüklerin kaybetmelerine neden olacak müdahalelerin geliştirildiği gözlemlenmektedir. Çalışma kapsamında incelenen Belenalan ve Güzelsu kırsal yerleşimlerine dair yapılan araştırmalarda yerleşimlerin sahip olduğu mimari değerlerin özellikle bölgeye özgü olan düğmeli yapım tekniği sebebiyle ortaklaştırıldığı görülmüştür. Yapım yılından, plan tipine, ölçeğinden, açık alan kullanımına kadar bir çok konuda farklılıklar barındıran bu iki yerleşimin korunması konusunda bütüncül bir yaklaşım geliştirilmeli, ancak değişkenlik gösteren özellikleri de göz ardı edilmemelidir. Yerleşimlerde son yıllarda inşa edilen yeni yapılarda kimi zaman sadece yapım sisteminin tekrar edildiği, fakat plan ve cephe özellikleri incelendiğinde geleneksel mimariye uygun olmayan mekanların üretildiği görülmektedir. Kimi zaman ise malzeme ve teknik olarak da dokuya yabancı olan ve artan sayıları sebebiyle yerleşim dokusunun bütünlüğüne zarar veren çağdaş uygulamalara rastlanmaktadır.

Kırsal yerleşimlerin de diğer kültür varlıkları gibi yaşatılarak korunması gerektiği açıktır. Bu nedenle ihtiyaç duyulan yeni yapıların inşa edilmesi, mevcut yapıların çağdaş yaşam koşullarına uyum sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Köylerdeki yaşamın yeniden canlandırılması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve bu köylerin yaşamını devam ettirebilmesi, köylerde sunulacak imkanlara bağlıdır. Fakat yeni yapılacak her türlü müdahalede her yerleşim için ayrı ayrı geliştirilecek özgün tasarım stratejilerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Tasarım politikası kavramı kentsel çevrelerin planlanması bağlamında sıkça karşımıza çıkmaktadır. Karakterini planlama ile kazanmayan, kullanıcının ihtiyacı ve yapı ustasının deneyimi ile şekillenen kırsal çevrelerde de benzer tasarım politikalarının geliştirilmesi gerektiği görülmektedir. Kırsal alanların korunmasında geleneksel yapıların korunarak yaşatılması kadar, kırsal üretim sürecinde ihtiyaç duyulan yeni yapıların doku ile uyumlu bir şekilde inşa edilmesi de büyük önem taşımaktadır. Yaşanan teknolojik gelişmeler ve ulaşım ve iletişim

olanaklarının artışı ile kentle olan ilişkilerin güçlenmesi kırsal alanlarda da kentte yaşanan olumsuz değişim ve bozulmaların söz konusu olabileceğini göstermektedir. Kırsal alanların yaşamını sürdürmesi yerleşimlerin çağdaş yaşam koşullarına ulaştırılmasıyla mümkündür. Bu nedenle öncelikle “yere” ait farkındalığın oluşması ve özgün özelliklerle uyumlu tasarım politikaların oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akgün, A. Kürkçüoğlu, E, Akay. (2018). “Türkiye’de Kırsal Morfoloji ve Değişen Doku Tipolojilerinin Çözümlemesi”, “Değişkent” değişen kent, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, 623-634.
- Aran, K. (2015). “Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları”, Güney Mimarlık, 10-14.
- Berkay, F. (2009). “Tarih ve Toplum, Köy ve Kent”, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Bölükbaş Dayı, E. (2011). Kırsal Ölçekte Geleneksel Konutların İncelenmesive Çevre Koruma Önerileri için Bir Yöntem Araştırması, Bağlıca Köyü- Nallıhan. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÇEKÜL (2012). Anadolu’da Kırsal Mimarlık, Bursa.
- ÇEKÜL (2020). Kırsal Mirasın İzinde, İstanbul.
- Eminağaoğlu, Z. (2004). “Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekan Organizasyonu- İlgili Politikalar ve Değerlendirmeler” Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Eminağaoğlu, Z., Çevik, S. (2007). “Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar” Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der., 22 (1): 157-162.
- Eraşar, O. (2015). “Akseki ve Çevresindeki Selçuklu Dönemi İzleri”, Ben Akseki’yim, (Haz.) Durak, A. İstanbul: Elit Ofset Matbacılık. 291-304.
- Ercivan, Ş.G. (2020). Antalya İli Akseki İlçesi Güzelsu Kırsal Yerleşmesinin Bütünleşik Koruma Kapsamında İncelenmesi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Göney, S. (1977). Şehir Coğrafyası. İ.Ü.E.F.C.E.Yay., İstanbul.
- Hadimli, H. (2008). “Akseki İlçesi’nin Coğrafyası”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hasol, D. (1998). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- ICOMOS (2019) Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü 2019 Etkinlikleri Kırsal Mimari Miras Sempozyumu Bildiri Özetleri, Eskişehir Teknik Üniversitesi.
- Kuleli, A. E., Akdeğirmen, S. (2019). “Belenalan Köyü Kırsal Mimarisinin İrdelenmesi ve Düğmeli Ev Yapım Sistemine Bir Örnek”, Turkish Studies, 14(6), 3309-3339.